

KİTAP İNCELEMESİ – BOOK REVIEW

ÇAĞATAY HANLIĞI-BÜYÜK MOĞOL KAĞANLIĞI ARASINDAKİ SİYASİ İLİŞKİLER
(BAŞLANGICINDAN 1320 YILINA KADAR)*

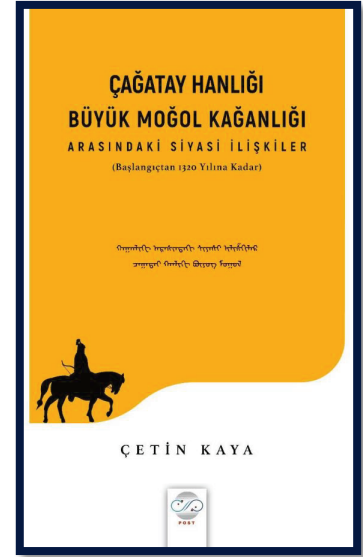
 <https://doi.org/10.53718/gttad.1679677>

 FATİH ORTA*

ÖZ

Dünyada oldukça yaygın bir çalışma sahası olan Moğol tarihine, Türkiye’de de günden güne artan bir ilgi söz konusudur. Bunu, konuyla ilgili akademik ve popüler yayınların niceliğinin artmasıyla anlayabiliriz. Moğol tarihinin muhtelif yönlerine ve meselelerine ilişkin kitap, makale ve tezlerin yazılması, konunun daha anlaşılabilir hale gelmesine ve okur kitlesinin çoğalmasına vesile olmaktadır.

Büyük Moğol Hanlığı ve onun şubeleri olan Altın Orda Hanlığı, İlhanlılar, Yuan Devleti ve Çağatay Hanlığı’na ilişkin çalışmalar yapılmaktadır. Bunların arasında Çağatay Hanlığı’nı merkeze alan yayınların çeşitli sebeplere bağlı olarak nicelik olarak diğerlerinin gerisinde kaldığını söylememiz mümkündür. Yine de son zamanlarda Çağatay Hanlığı’nın siyasi, sosyal ve ekonomik yönlerini araştıran çalışmaların yayınlandığı görülmektedir. 2005 yılında Prof. Dr. Mustafa Kafalı’nın *Çağatay Hanlığı (1227-1345)* kitabı bu konudaki ilk eser olarak öne çıkmaktadır. Bilen Yılmaz’ın *Moğolların Türkistan Fethi* kitabı da bu doğrultudadır. Bunların haricinde çeşitli tezler ve makaleler de konuyla ilgili karanlıkta kalmış yönleri aydınlatmayı amaçlamaktadır. Çetin Kaya’nın bu kitabının konuyla ilgili literatüre katkı sunacağına inanıyoruz.

Elimizde tuttuğumuz bu kitap, yazarı Çetin Kaya’nın 2021 yılında Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’na sunduğu doktora tezinin yayıma hazır hale getirilmesiyle okurların ilgisine sunulmuştur. Post Yayınevi tarafından neşredilen eser 250 sayfadır. Burada önce eserden genel hatlarıyla bahsettikten sonra dikkatimizi çeken bazı noktalara değineceğiz.

Çağatay Hanlığı – Büyük Moğol Kağanlığı Arasındaki Siyasi İlişkiler (Başlangıcından 1320 Yılına Kadar), giriş, üç ana bölüm, kaynakça ve ekler kısımlarından müteşekkildir. Yazar, giriş kısmında metnin inşasında kullanılan kaynaklar hakkında bilgi vermiştir. Fars kaynaklarından Latin kaynaklarına kadar geniş bir yelpazede kaynak kullanımı hem bibliyografyayı güçlü kılmış hem de konunun tafsilatlı bir şekilde işlenebilmesine imkân tanımıştır. Zaman sınırlaması Çağatay Hanlığının kurulmasından 1320 yılına kadardır. Bu da 1227 ile 1330 arasındaki takriben 100 yıllık bir zaman dilimine tekabül etmektedir.

Bu kitabın birinci bölümü, Çağatay Hanlığı’nın oluşumuna etki eden unsurların neler olduğunu irdelemektedir. “*Çağatay Hanlığı ile Büyük Kağanlık Arasındaki Siyasi Münasebetlere Etki Eden Unsurların Temelleri*” başlıklı bölümde Çağatay Han’ın unvanı meselesi, Çağatay Han’ın aile içerisindeki konumu ve aile fertleriyle ilişkisi, Çağatay Hanlığı’nın hakimiyet sahasının sınırları ile Büyük Kağanlık’ın Çağatay Hanlığı’nın devlet teşkilatına nasıl ve ne derece etki ettiğinin üzerinde durulmuştur.

* Çetin Kaya, *Çağatay Hanlığı-Büyük Moğol Kağanlığı Arasındaki Siyasi İlişkiler (Başlangıcından 1320 Yılına Kadar)*, Post Yayınevi, İstanbul 2023.

* Dr., Balıkesir/TÜRKİYE, E-Posta: fatihortaa@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1292-5249.

İkinci bölüm “Möngke Kağan’ın Ölümüne Kadar Çağatay Hanlığı-Büyük Kağanlık İlişkileri” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm dahilinde Çağatay Han’dan Algu Han dönemine kadar Çağataylıların Büyük Kağanlık nezdindeki konumları ve taraflar arasındaki münasebetler irdelenmiştir. Bu doğrultuda Çağatay Han’ın Ögedey Kağan’ın tahta çıkışındaki etkisi ve ikilinin ilişkileri, Güyük Han’ın tahta çıkmasının Çağataylılara etkisi üzerinde durulmuştur. Ayrıca burada 1251 yılında gerçekleşen kurultay sonucunda yaşanan hanedan değişikliği ile iktidarın Ögedeylilerden Tuluy nesline intikali sonucunda Möngke’nin işbaşına gelmesi ve bu süreçte Çağatay idaresinin Büyük Kağanlık ile ilişkilerinin muhtevası hakkında bilgi verilmiştir.

Kitabın üçüncü ve son bölümü “Büyük Kağanlık’ta Yaşanan İktidar Sorunları ve Çağatay Hanlığı’na Yansımaları” adını taşımaktadır. Burada Çağatay Hanlığı’nın ikinci kurucusu olarak da tavsif edilen Algu Han’ın iktidarından Kebek Han’ın ölümüne kadar geçen dönemde taraflar arasındaki ilişkiler ve cereyan eden olaylar hakkında okurlara bilgi verilmiştir. Burada özellikle Algu Han, Barak Han, Duva Han, İsen Buka Han gibi Çağatay hükümdarlarının Büyük Kağanlık’la ilişkilerinin ne şekilde gerçekleştiği üzerinde durulmuştur. Bu bölümün önemli bir kısmı Ögedeyli Kaydu’nun kağanlık mücadelesi ve Çağataylılar bu süreçte konumuna tahsis edilmiştir. Bu isyan hareketi Çağatay Hanlığı’nın tarihini şekillendiren önemli olaylardan birisidir. Bu bölüm Kebek Han’ın iktidarının ilk yıllarına kadar olan olayları anlattıktan sonra nihayete ermektedir. 1320 sonrasında taraflar arasında eskisi gibi rekabet ortamının olmadığı görülmektedir. Yine takriben bu tarih itibarıyla tarafların uzlaşma içerisinde olması İpek Yolu’nun da tekrardan canlılık kazanmaya başlamasına imkân tanımıştır.

Ekler kısmında ise Çağatay Hanlığı kronolojisi, Çağatay hanları listesi, Büyük Moğol hanları listesi, örnek bir Çağatay parası ile Çağatay Hanlığı’nın sınırlarını gösteren bir harita verilmiştir. Bunun arkasında da dizin kısmı vardır. Dizini, kişi ve mekân isimlerinin bir arada verilmesi suretiyle oluşturulmuştur.

Çalışmada dikkat çeken noktalardan birisi han ve kağan sanlarının kullanımınıdır. Günümüz tarih yazımında her iki kavram da aynı şeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Yazar, genellikle eski Türk ve Moğol devletlerindeki hükümdarların unvanı olarak kullanılan bu kavramlar arasında bir ayrım olduğunu düşünmektedir. Kaya, tâbi ve metbû ilişkisini de dikkate alarak Çağataylıların hanlık derecesinde olduğunda karar kılmıştır. Bundan dolayı hanlık bağı olmayı ifade ederken kağanlık da bağı olunan yerdir. Buradan yola çıkarak Büyük Moğol Kağanlığı üst çatı olarak kağanlık iken altındakiler de ona bağı oldukları için hanlıktır.

Eserde üzerinde durulan noktalardan birisi de Çağatay hanlarının unvanı meselesi, bir diğer deyişle onlara nasıl hitap edildiğidir. Yazar incelediği dönem kaynaklarından yola çıkarak bazı çıkarımlarda bulunmaktadır. Ona göre, bazı kaynaklar sadece Çağatay’a han derken onun soyundan hükümdar olanlara han olarak hitap etmemiş, adlarını söylemekle iktifa etmişlerdir. Son kertede yazar, Çağatay sahasında tarih yazımı geleneğinin zayıf olması ve siyasi ilişkilerden ötürü yanlı tutum takınan kaynaklardan ötürü bu sorunun tam olarak aydınlatılmasında zorluk yaşandığını dile getirmektedir. Hanlığa ismini veren Çağatay Han’ın vefatından sonra vasiyeti üzerine torunu Kara Hülegü’nün bırakıldığını ve devlet ricalinin de buna uyduğunu ifade eden yazar neden ikinci oğul Büri değil de dördüncü oğul Kara Hülegü’nün vâris olarak seçildiğini sorgular. Yazara göre, Büri, Avrupa seferinde, müstakbel kağan Güyük ile yaşadığı sorunlardan ötürü veliahtlıktan azledilmiştir.

Sonuç olarak elimizdeki eser, bir kere az sayıdaki Çağatay Hanlığı araştırmalarından birisi olması hasebiyle oldukça önemlidir. Buna ilaveten çalışma, ana kaynak kullanımı ve zenginliği ile yorumlamadaki bilimsel üslubu ile kayda değer bir öneme sahiptir. Bu haliyle bu eserin Moğol tarihinin bu devresini araştıranlar ve merak edenler için kıymetli olduğunu ifade etmeliyiz.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

